

ІСТОРІЯ РЕВОЛЮЦІЇ

(1917—1921)

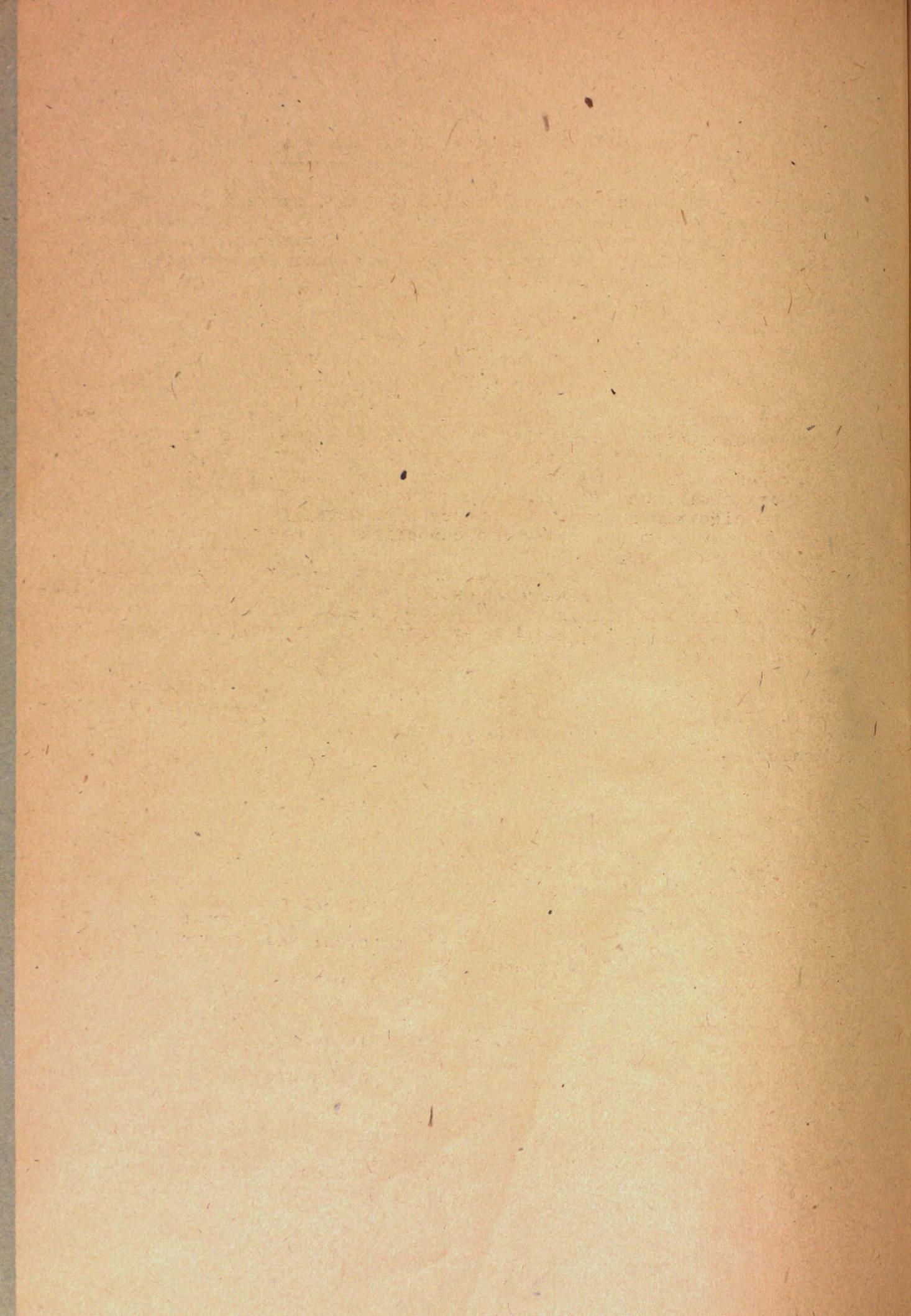
I

Центральна Рада

Написав

д-р ПАНАС ФЕДЕНКО

1917 рік на Україні

У своїх пророчих віршах "мені однаково", писаних р. 1847, в Петербурзькій в "язниці", Тарас Шевченко передчуває, що і в разі великих політичних змін та революції у Росії український народ, "приспаний" і "окрадений" гнобителями, не буде в силі визволитися:

" Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Ірисплять, лукаві, і з огні
Її окрадену збудять"...

Так український народ прокинувся до свідомого життя в огні великої війни, в революційній бурі 1917-го року. Україна не була підготована до цих великих подій, політично неорганізована, національно несвідома. Через те ми бачимо на початку революції 1917 року в українській русі непевність своїх сил. Українські народні маси, запаморочені дозгом неволею в Російськім царстві, стались на початку революції з недовір'ям і страхом до самої думки про самостійну Україну. Навіть гасло автономії України в межах Російської держави не було на початку війни зрозуміле українським робітникам, селянам та воїкам російської армії. "Ми три роки разом з росіянами в очках на фронти з одного казанка йли, то нащо нам від них відділятися?" - Це був клич несвідомої української маси, вихованої російською централістичною школою, церквою та військовою службою.

Перед у політичнім відродженні України мали українські партії, що почали набирати сили з перших днів революції. Це були - соціял-демократична партія, партія соціалістів-революціонерів та Товариство українських поступовців, що прийняло назустріч після революції 1917 року партії соціялістів-федералістів.

Суспільно-господарський характер революції 1917 р.

Революція 1917 року була не тільки політична, але також була великим суспільно-господарським переворотом. Століттями поневолене селянство царської держави хотіли не тільки політичної свободи, а ще й земельної реформи на свою користь. Робітники ставили собі мету перетворення приватно-капіталістичного господарства на суспільне, соціалістичне, безвізиску робітничої праці власниками-капіталістами. Малоземельне селянство не вважало своєї землі за власність, якою б воно мало дорожити, і сподівалося забезпечити свій голод на землю через удержання земель /націоналізацію/ великих власників або ж через передачу всієї землі в завідування сільських громад /соціалізація землі/. Загалом з перших днів революції 1917 року соціалістичні ідеї, кличі та соціалістичні партії набрали великого впливу в масах у всіх частинах Російської держави, у тім числі й на Україні.

Після упадку царської влади на Наддніпрянській країні, в обстановках вільної пропаганди й агітації маси пішли за соціалістичними кличами і програмами. Тим то деякі українські буржуазні групи, щоб мати успіх у масах, прийняли до своїх програм соціалістичні домагання і засвоїли собі назустріч соціалістів. Так в квітні 1917 р.

Товариство Українських Поступовців прийняло назву "Союз Українських автономістів-федералістів", а через деякий час - "Партія Українських Соціялістів-Федералістів". Також члени давньої Української Народної Партії утворили свою організацію в 1917 році під назвою Українська Партія Самостійників-Соціялістів.

Українські політичні організації й преса в перші дні революції.

При першій звістці про революцію в Петербурзі почалася українська політична організована робота всюди, де тільки були національно-свідомі українці. В Києві та в інших містах України, в російських містах, де були значні українські колонії, як у Петербурзі та в Москві. Першим легальним українським часописом після революції в Росії було "Наше Міття", орган Української соціал-демократичної організації в Петербурзі /виходив з березня 1917 року, як тижневик/. В Києві почав у кінці березня 1917 р. виходити щоденник "Нова Рада", як орган діячів Товариства Українських Поступовців, в Києві ж почала виходити в кінці березня "Робітнича Газета", щоденник Української соціал-демократичної партії. На початку революції оформувалася Українська Партія Соціалістів-революціонерів. Органом цієї партії був тижневик /пізніше щоденник/ "Воротьба". В березні ж була заснована сільська організація - "Українська Селянська Спілка". Селянська Спілка видавала в Києві свою щоденну газету "Народня Воля".

Перші дні й місяці революції свідоме українство приходило в настроях політичної єдності й національної солідарності. "Свідомі українці" в зросійщених містах складали тільки невелику частину загально-російського революційного руху. Тим пояснюється несміливість, нерішучість і скромність політичних вимог свідомого українства на початку революції. Але згодом, по мірі зросту масових українських організацій, українські політичні партії не тільки ухваливали резолюції й заяви, але й бралися самі, власними силами, здійснювати свої вимоги. Український рух від початку революції 1917 року мав дуже мало підготованих політичних провідників, бо в обставинах самодержавного російського режиму освічені верстви українського народу були відірвані від рідного ґрунту. Українські робітники й селяни, що приходили до політичної свідомості в час революції, не могли дати з себе стільки людей з ширшим політичним світоглядом, скільки треба було мати для успіху визвольної боротьби на такій великій території від Збруча аж до Кубані. Інші народи відроджувалися поволі; протягом десятиліть у чужій державі вони творили свою культуру, господарські інституції, політичні й громадські організації. За царської влади український народ нічого цього не міг робити. Українським діячам з перших днів революції 1917 року довелося починати всю роботу відродження свого народу з ґрунту. Треба було будувати українську освіту від народної школи до університету, від "Просвіти" до Академії Наук, треба було політично організовуватися від найменшої сільської громади до українського національного конгресу та парламенту /Центральної Ради/ й самостійної держави. Цю всю роботу потрібно було виконати протягом ледве одного року! Недиво, що в той гарячий час не все могло бути зроблене так, як би належало, бо рішення, закони й ухвали доводилося приймати раптом, без попередньої підготовки. Революційні події наглили, український рух мусів іти нарівні з подіями, щоб не зостатися позаду.

Українська Центральна Рада.

В перших днях революції в Києві з ініціативи Товариства Українських Поступовців була скликана нарада для утворення всеукраїнської громадської організації, що була названа Українською Центральною Радою. Okрім делегатів від українських політичних партій у Центральній Раді взяли участь представники кооперативних організацій, від наукових товариств, від українських учителів, від студентів і т.д. Перша президія Центральної Ради складалася з таких осіб: Михайло Грушевський /голова/, вибраний в його честі, бо він був тоді ще в Москві, в місті свого заслання, Володимир Науменко, Дмитро Антонович і Дмитро Дорошенко. У своїй першій відозві до народу Центральна Рада кликала всіх українців до спокою й порядку, радила всім організовано готуватися до виборів до Всеросійських Установчих Зборів, бо "звідти вперше пролунав у всій своїй силі справжній голос Твій /українського народа П.Ф./, справжня воля Твоя". Перед скликанням Всеукраїнських Установчих Зборів Центральна Рада кликала українців, щоб вони домагалися заведення рідної мови в школах, в суді, в урядах, у церкві та по всіх громадських організаціях і саморуправних органах на Україні. У першій відозві Української Центральної Ради не згадано про автономістичні або федералістичні вимоги українців, сказано лише загально, що український народ має бути сам казніном на Українській Землі.

З приїздом до Києва М. Грушевського, загально визнаного тоді українського політичного провідника, вимоги Української Центральної Ради стали ширші. Грушевський заявив у своїх статтях і в промовах, що ті домавання, які український рух ставив собі, піде царською владою, тепер, в умовах революції, вже не можуть задовільнити українців: "Українського питання вже нема. Є вільний, великий український народ, який буде свою долю в нових умовах свободи ... Потреби і домагання України розгортаються у всій широті". /"Нова Рада", 25 березня 1917 року/. Грушевський ставив перед українським рухом безпосереднє завдання: здобути автономію для України. Але для практичного здійснення цієї вимоги на початку революції українських сил не вистачало. Українському рухові, веденому Центральною Радою, довелося витратити багато зусиль, щоб проблему національно-територіальній автономії поставити на реальний ґрунт і підготувати свої політичні та громадські організації до того.

Українські Партиї і їх погляди на національне самоозначення України.

В квітні місяці 1917 року відбулися в Києві конференції та з"їзди українських політичних партій: "Союзу українських автономістів-федералістів" /Товариство Українських Поступовців/, української соціал-демократичної партії та установчий з"їзд української партії соціалістів-революціонерів. На цих з"їздах були ухвалені революції про боротьбу за автономію України в межах Російської демократичної республіки. Соціал-демократи ухвалили на своєму з"їзді, що партія не повинна задовільнитися вимогою автономії, а добиватися федерацівно-го устрою, як гарантії демократичних і національно-політичних прав нації. Новозаснована партія соціалістів-революціонерів прийняла на своєму з"їзді постанову про "негайне скликання територіальної Української Установчої Ради для вироблення основ і форм автокомії". Також з"їзд соц.-рев. партії був того погляду, що Російська держава має перетворитися на федерацію народів. На з"їздах українських соціалістичних партій були обговорені справи - земельна, робітнича та відношення до війни. Соціал-демократи звертали основну увагу на організаційну роботу між українським робітництвом, соціалісти-революціонери, разом з Селянською Спілкою / вони брали участь також діячі соціал-демократичної партії/ провадили політичну й основну роботу

на селі, в союзі автономістів-федералістів /ГУП/ гуртувалися переважно нечислені групи ліберально-настроєної української інтелігенції.

Національний конгрес.

17-21 квітня засідав у Києві Всеукраїнський Національний Конгрес, скликаний Центральною Радою. В цьому Конгресі взяли участь делегати від українських партій, наукових і просвітніх установ, від господарських інституцій, від військових, селянських і робітничих організацій. В Конгресі взяли участь також українські діячі з Галичини і Буковини, вивезені російською владою перед революцією, як закладники. Загальне число учасників Конгресу було 1 500 осіб. Наради Конгресу пройшли в атмосфері величезного захоплення та однодушності. Конгрес постановив домагатися національно-територіальної автономії для України і перебудови Російської держави на федеративну демократичну республіку. Конгрес ухвалив, що українці повинні ще до скликання Всеросійських Установчих Зборів "творити невідкладно основи її /України/ автономного життя". Для успіху боротьби за автономію та федеративну перебудову Росії Конгрес доручив Центральній Раді увійти в союз із іншими народами Росії, які домагалися національно-територіальної автономії в демократичній Російській республіці. В сфері міжнародної політики Національний Конгрес виставив домагання, щоб на майбутній мировій конференції взяли участь представники України. Соціально-економічні справи не стояли на черзі в засіданнях Конгресу. Тільки в справі земельній, як найголовнішій, Конгрес ухвалив постанову - домагатися від Петербурзького уряду заборони продажу земель і лісів приватним власникам.

Український рух та неукраїнські меншості на Україні в період

революції 1917 -го року.

На Українськім Національнім Конгресі була зроблена реорганізація Центральної Ради. Конгрес ухвалив, що Центральна Рада має складатися з 150 членів. Для правильного представництва поодиноких частин України постановлено, що число членів Центральної Ради від українських організацій губерній і міст мало складати дві третини загальної кількості членства, а одну третину мали делегувати центральні установи політичні, громадські, економічні тощо. Конгрес ухвалив, що також меншості /росіянини, жиди й інш./, які живуть на Україні, мають право посыкати своїх делегатів до Центральної Ради. Але політичні організації меншостей не звернули тоді уваги на цю помирливу позицію Українського Національного Конгресу і повели широку протиукраїнську роботу з метою ослаблення українського руху і дискредитації Центральної Ради.

З приводу Національного Конгресу стався перший конфлікт поміж російською "революційною демократією" та українським національно-революційним рухом, на чолі з Центральною Радою. В Києві, з його неукраїнською більшістю, поміж діячами російських і русофільської

частини єврейських політичних організацій викликали переполох заяви українських політичних провідників про намір українців творити автономний устрій, не дожидаючи Всеоскільських Установчих Зборів. В Київськім Комітеті громадських організацій, в Раді Робітничих та Солдатських депутатів міста Києва більшість мали неукраїнці. Провід у цих організаціях мали російські соціялісти. З іх то почину відбулося засідання цих організацій разом із представниками Української Центральної Ради, ще перед Національним Конгресом. Російські соціялісти - Незлобін, як голова Київської Ради Робітничих депутатів, і Таск, голова Ради Вояцьких Депутатів, загрожували, що розженуть силою зброї Український Конгрес, бо, мовляв, українці хотять відділитися від Росії.

"З ким ми тут зустрілись? З друзями чи з ворогами?" - питався голова Української Центральної Ради М. Грушевський представників російської революційної демократії на Україні. Пояснення українських представників розсіяли подекуди упередження і страх російських соціялістів щодо українського руку і його тодішнього напряму. Але ця зустріч і дискусія делегатів Центральної Ради з політичними провідниками російської меншості на Україні свідчила про те, що на шляху до національного самоозначення українцям доведеться вести уперту боротьбу не тільки з російськими реакціонерами, а також і з російськими соціялістами-централістами.

Російські і більшість єврейських соціялістів на Україні уважали, що стреміння Центральної Ради утворити всеукраїнський політичний провід, незалежний від Петербурга, поведуть до занепаду революції. Навпаки, українські соціялісти, що були на чолі українського руху, стояли на тім, що самодіяльність народних мас може найкраще забезпечити революційні здобутки від усіх замахів контрреволюції та реакції. Російська революційна демократія пробувала, в противагу Центральній Раді, утворити свій центр на Україні, що підлягав би наказам Петербурга. Для того Київська Рада Робітничих і Солдатських депутатів, що мала російську більшість, скликала в початку травня 1917 року З"їзд селянських, робітничих і солдатських представників з Полтавщини, Чернігівщини, Київщини, Курчани, Ворожчини та одного повіту Харківщини. Цей з"їзд російська революційна демократія хотіла скликати тайно, без відома Української Центральної Ради. Але про замір російських централістів довідалися українські організації і постарались послати своїх делегатів на цей з"їзд. На з"їзді склалися селянська більшість. Бачаччи це, упорядники з"їзду хотіли не допустити до голосу українців, прихильників Центральної Ради. Через те з"їзд розбився. Українська селянська більшість покинула з"їзд і ухвалила на своїх нарадах піддержувати Центральну Раду та боротися за автономію України і федераційну перебудову Росії. Таким чином спроба російських соціялістів відібрати селянські маси від Центральної Ради і утворити свій "обласний центр" не вдалася.

Українська Селянська Спілка та російський селянський союз на Україні.

Але все ж Всеоскільський Селянський Союз продовжував через своїх людей вести агітацію поміж українським селянством проти об'єднання в Український Селянський Спілці. Деякий час, через малу національну свідомість українського селянства, ця агітація мала успіх. /На Катеринославщині, Чернігівщині, Чернігівщині, в Таврії/. Російські централісти лякали українських селян тим, що, мовляв, Центральна Рада хоче відділити Україну від Росії і через те Україна спиниться

в руках поміщиків і капіталістів, селянство не буде мати землі, як і за царської влади. Цій агітації російських соціалістів-революціонерів піддалося, напр., селянство Катеринославщини, що не хотіло аж до кінця літа 1917 року приставати до Української Селянської Спілки. Підбурені російськими централістами українські селяни Катеринославщини, Херсонщини, а початки й Харківщини в перших місяцях революції не хотіли її слухати про автономію України і визнавали над собою авторитет Всеросійського Селянського Союза. Провідникам українського руху, як, напр., Грушевському і інш., доводилося в промовах, брошурах і в статтях виясняти й доказувати несвідомим масам, що Центральна Рада не має наміру відривати Україну від Росії, а навпаки, хоче, щоб Україна була в добровільному і вільному зв'язку з демократичною Росією.

На українському візвольному русі в час революції тяжко помстилася попередня неволя під царською владою. Під царським режимом українські маси втратили здебільшого свою національну свідомість. Українським провідникам на початку революції 1917 року доводилося "будити" несвідомі народні маси, виясняти їм потребу своєї політичної організації. Для цих несвідомих мас, наприклад, М. Грушевський, голова Центральної Ради мусів писати брошюри під назвами: "Хто такі українці і чого вони хочуть", або "Звідки пішло українство і до чого воно йде" /Київ, 1917 р./.

Але все ж, не зважаючи на зовнішні та внутрішні перешкоди й труднощі, український рух розвивався й ішов уперед. Селянство гуртувалося в своїй "Селянській Спілці", почалася організація українців у частинах російської армії, росла свідомість і організованість поміж українським робітництвом.

Почавши свою організацію з рядів нечисленної української інтелігенції, Центральна Рада протягом кількох місяців зуміла знайти підпору в селянстві, у війську та в українському пролетаріяті. Чим більшу і ширшу діяльність розвивали українські соціалістичні організації в масах - соціал-демократи та соціалісти-революціонери, - тим більше сили набирала Центральна Рада - революційний парламент України.

Український рух у війську.

З перших же днів революції було поставлене свідомішими українськими вояками російської армії домагання організації більших частин, складених із українців. Між солдатами-українцями це домагання було дуже популярним, бо цим способом вони мали надію швидше попасті в рідний край. Грала тут велику роль й національна свідомість, яка прокидалася дужче у солдатів-українців, відірваних від своєї землі. Вже в квітні 1917 року зібралося в Києві до 3 000 солдатів-українців, які заявляли, що підуть на фронт, як українська частина. Проти цього домагання російська революційна демократія поставилася вороже, як проти "бунту". Але Центральна Рада вмішалася в цю справу і добилася того, що самочинно зорганізований у Києві I-й український полк ім. Богдана Хмельницького був визнаний вищою російською командою за регулярну частину. При Центральній Раді була утворена спеціальна Військова Колегія для справ українізації частин російської армії і взагалі для керування українським рухом у війську. Всюди, де були українці в частинах російської армії, йшла з більшим чи меншим успіхом українська організаційна робота, відбувалися військові з"їзди, творилися фронтові українські ради й комітети.

I - ший Український Військовий З"їзд.

18-го травня відкрився в Києві Перший Український Військовий З"їзд, що мав над 700 делегатів. Військовий З"їзд рішучо піддержив національно-політичні домагання Центральної Ради щодо автономії України. З"їзд домагався від російського правительства, щоб воно оголосило, що визнає "принцип" національно-територіальної автономії України. Як перший крок до автономії з"їзд поставив домагання щоб при російському правительству був призначений міністер для справ України. Український військовий з"їзд вибрав із свого складу Військовий Генеральний Комітет із 18 осіб. Завдання цього Комітету були працювати разом із Центральною Радою для творення частин української армії. Головою Комітету був обраний С. Нетлюра, діяч соціал-демократичної партії.

Переговори Центральної Ради з російським правителством.

Постанови I Українського Військового З"їзду і підсилення Центральної Ради новими делегатами від українців - військових дали підставу Українській Центральній Раді виступити з своїми домаганнями перед російським тимчасовим правителством. При кінці травня 1917 року була вислана делегація від Центральної Ради до Петербурга для переговорів із російським правителством та з виконавчим комітетом Петербурзької Ради робітничих та солдатських депутатів, що грава тоді провідну роль в російськім політичнім русі. Українська делегація на чолі з В. Винниченком, С. Ефремовим, О. Пількевичем, М. Ковалевським і інш. подала російським політичним чинникам у Петербурзі "Декларацію Української Центральної Ради", в якій змальовала національно-політичні відносини на Україні і давала пояснення ворожнечі неукраїнських меншостей України до українського демократичного національного руху.

В "Декларації" писано:

"Інаночі класи на Україні - не українці. Промисловість у руках буржуазії російської, жидівської, французької, торговельну, а також велику частину аграрної буржуазії творять поляки, росіяни й українці, що давно називають себе "рускими". Так само всі адміністративні посади в руках не українців. Тільки сфери визискуваних - велика частина міського пролетаріату, ремісники і дрібні службовці - українці. Таким чином, у даний момент немає на Україні української буржуазії, що признавала б себе такою... Наслідком цього серед українських партій досі не було ні одної, яка не внесла б до своєї програми ідеї соціалізму"...

Українська Центральна Рада вимагала через свою делегацію від російського правительства, щоб воно виявило особливим актом "своє принципове прихильне відношення" до автономії України, щоб дало згоду на участь українських делегатів на майбутній мировій конференції. Центральна Рада домагалася, щоб при російським правительству був особливий комісар у справах України, щоб був призначений для України Краєвий Комісар з Краєвою Радою при ньому. Одночасово Центральна Рада в своїй декларації домагалася українізації всього шкільництва на Україні, війська та адміністрації.

Вої ці вимоги Української Центральної Ради російське тимчасове правительство після кількотижневої тяганини в і д к и н у л о . Російське правительство в своєму повідомлені висловило сумнів, чи має право Центральна Рада говорити віл імені населення української території, бо ж вона не була вибрана шляхом всенародного голосування. Правда, й саме російське правительство не було вибране на основі загального голосування, але ця суперечність не турбузала тодішніх провідників Росії. Російське правительство заявило, що право рішати про будущий устрій України належить тільки Всеросійським Установчим Зборам.

Поміж свідомими верствами українського народу ця відомість російського правительства на цілком лояльні домагання Української Центральної Ради викликала значне нездоволення і обурення.

I-й Український Селянський З"їзд.

Саме в середині червня 1917-го року був скликаний у Києві Всеукраїнський Селянський З"їзд, в якому взяли участь делегати земельних організацій "Селянської Спілки" і від повітових та від губерніяльних комітетів "Селянської Спілки".

Як сказано попереду, тоді де не всі українські повіти надежали до організації "Селянської Спілки". Більшість повітів Катеринославщини, Херсонщини, Таврії, значна частина повітів Харківщини й Чернігівщини зовсім не мали тоді своїх делегатів на Всеукраїнському Селянському З"їзді. Вони належали тоді до Всеросійського Селянського Союза, з центром у Петербурзі. Але й так Селянський З"їзд представляв організоване семо більшості України. Поміж делегатами цього з"їзу було чимало осіб інтелігентських професій, зосібна учителів. Селянський З"їзд, під проводом В. Винниченка, Б. Мартоса /обидва члени соціал-демократичної партії/ та П. Христюка й М. Осадчого /соціал-революціонери/ на першій місці обговорив відносини між Українською Центральною Радою та російським правителством і ухвалив підтримати Центральну Раду в її боротьбі за автономію. Цей же З"їзд визнав за потрібне скликати з"їзд з представників тих народів і країв, що домагаються федераційної перебудови Росії. Центральний Раді Селянський З"їзд доручив виробити проект устрою України в Федераційній Російській Республіці. На Селянському З"їзді один із делегатів, кооперативний діяч Олександер Степаненко, що був членом групи самостійників, вніс пропозицію про відділення України від Росії. Але величезна більшість Селянського З"їзу була проти відділення від Росії. Коли Степаненко хотів дати пояснення до своєї резолюції, то З"їзд не дав йому говорити і відкинув його пропозицію.

I Український Селянський З"їзд обговорив також земельну справу на Україні. З"їзд ухвалив, що приватна власність на землю мусить бути скасована і вся земля має бути передана в український земельний фонд. Земельним фондом мав завідувати уряд автономної України. Право користування землею мав би тільки той, хто сам на ній працює. Очевидно, мова йшла про скасування капіталістичної земельної власності, а не про відіbrання усієї землі і у селян з їх дрібною власністю. Коли на селянських з"їздах 1917 року ухвалено резолюції за скасування власності на землю, то це відносилося головно до тих земель, що були в руках великих землевласників. Українське малоземельне селянство своє сподівалося збільшити своє земельне володіння способом безвикупної конфіскації великої земельної посіlosti.

I селянський З"їзд вибрав із свого складу Раду селянських Депутатів /послів/ в числі 183 членів. Ця Рада увійшла в склад Центральної Ради, як представництво організованого селянства.

II-тий Український Військовий З"їзд.

Слідом за I Селянським З"їздом відбувся в Києві ж таки II-тий Український Військовий З"їзд /18-23 червня/ в присутності 2 300 делегатів. Військовий З"їзд був скликаний всупереч забороні російського міністра війни Керенського. Військовий З"їзд мав настрій відразу ворожий до російського тимчасового правительства за його зволікання з визнанням права України на автономію і за заборону з"їзду. З"їзд ухвалив, щоб Центральний Раді до Російського правительства "більше не звертатися і негайно приступити до твердої організації Краю в згоді з національними меншостями, або до фактичного здійснення автономного ладу, як єдиного способу врятувати Україну і всю Росію від безладія та загибелі". II-тий Військовий З"їзд вибрав із свого складу Всеукраїнську Раду Військових Депутатів, в числі 130 осіб. Вони ввійшли в склад Української Центральної Ради, як представництво організованих українських військових. Як у Раді селянських депутатів, так і в Раді військових послів переважали прихильники двох соціалістичних партій - соціалістів-революціонерів та соціал-демократів.

I-тий Універсал Центральної Ради.

Центральна Рада виголосила під час військового з"їзду свій універсал до Українського народу. Цей документ відомий в історії української революції, як Перший Універсал, був оголошений на Військовім З"їзді перед його закриттям. 23 червня Центральна Рада зверталася до Українського Народу, як народу "селян, робітників, трудящого люду" з жалю на політику російського правительства, що становило на перешкоді заведенню автономного ладу на Україні. Перечисливши кривди та несправедливості, яких зазнала Українська Центральна Рада в своїх переговорах із російським правителством, Універсал проголошує: "Коли тимчасове російське правительство не може дати ладу у нас, коли не хоче стати разом з нами до великої роботи, то ми самі повинні взяти її на себе... I через те ми, Українська Центральна Рада, видаємо цей Універсал до всього нашого народу і сповіщаємо: одинні самі будемо творити наше життя".

Універсал Центральної Ради був захоплено зустрінутим у рядах свідомого українства, але дуже вороже до цього акту поставилося російське правительство та маєже вся російська суспільність. I Універсал російські політичні партії уважали за знак того, що Центральна Рада хоче негайно відділити Україну від Росії. Тільки провідник російської партії соціал-демократів-большевиків В.Ленін рішучо висловився в пресі на користь українського визвольного руху, нападав на російське тимчасове правительство за небажання порозумітися з Українською Центральною Радою. Ленін писав після оголошення I-го Універсалу: "Ні один демократ не може заперечувати права України".

"їни на вільне відділення від Росії" /Правда/, 15 червня/нового стилю 28.УІ/ 1917 р./. Ленін уважав за потрібне, з тактичних мотивів, піддержувати всі ті революційні рухи, які ослаблювали владу Керенського - Льєвова. В дійсності та він і ціла більшевицька російська партія були противники незалежності України, як і ворогами автономізму та федералізму. Російські більшевики на Україні уважали, що Росія не може існувати без української цукрової і вугільної промисловості і закликали своїх прихильників боротися з "шовіністичними стремліннями українців". /Російський більшевик Г. Пятаков у Києві/. Само собою, тодішня Україна була замало організована, щоб думати поважно про негайне відділення від Росії. Війна з Центральними державами ще не була скінчена, і можна було з певністю передбачити, що зразі проголошення самостійності, український, ще порівнюючи слабіші рухи, був би задавлений російським військом. Через те Центральна Рада, помимо радикальних революційних слів, мусіла у тому ж І-му Універсалі заявити: "Не одділяючись від усієї Росії, не розриваючи з державою російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям". Значний вплив на поміркованість Центральної Ради мало й те, що в разі проголошення незалежності Україна могла б стати жертвою австро-німецького імперіалізму, і з тим загинули б усі надії широких народних мас України на земельну реформу та на інші революційні здобутки.

Генеральний Секретаріят.

Після проголошення свого І Універсалу Центральна Рада організувала 28 червня "Генеральний Секретаріят" з десятьох осіб, що мав бути зародком влади автономної України. Головою Генерального Секретаріату обрано В. Винниченка, діяча соціал-демократичної партії. Членами Секретаріату були: С. Петлюра /с.-д./, Б. Мартос /с.-д./, В. Садовський /с.-д./, І. Стешенко /с.-д./, П. Христюк /с.-д./, М. Стасюк /с.-д./, С. Єфремов /соц.федераліст/, Х. Барабановський /безпартійний/. Поміж працідниками Центральної Ради не було одного погляду на завдання Генерального Секретаріату. Одні, як напр. Микола Ковалевський /соц.-революціонер/, стояли на тім, що Генеральний Секретаріят має бути українським правителством, інші, як Ол. Шульгин /соц.федераціст/ уважали, що для створення краєвого українського правителства треба порозумітися з національними меншинами на Україні. Причину цих вагань і нерілучності виясняє декларація Генерального Секретаріату Центральної Ради, оголошення за засіданні 3 липня 1917 р.:

"Найпершою перешкодою для планомірного переведення цієї роботи /утворення автономного ладу на Україні /П.Ф./ є недостача політично-соціальної і національної свідомості і мала організованість народних мас. В цьому криється найбільша непогроза і загальним здобуткам революції і організації автономного ладу на Україні, який є найкращим закріпленням тих здобутків".

Через те декларація Генерального Секретаріату призначає секретарів внутрішніх справ справу організації, агітації, пропаганди і зазначає, що організація і освідомлення мас є "перша, необхідна, найголовніша підвілина дальнього будівництва". З тих причин загальній непідготовленості українського народу до негайної організації свого державного апарату Генеральний Секретаріят мусів визнати, що сила українського національного руху на чолі з Центральною Радою була моральною, а не публічно-правовою. Так, напр. про організацію фінансів на Україні Генеральний Секретаріят заявив: "Звісно, фінансові справи ми не можемо зразу ставити на цілком державний грунт, а повинні обходитись поки що засобами, які мають у своїй основі майже виключно моральну силу".

Порозуміння з російським правителством і II Універсал.

Події на Україні занепокоїли і російське правительство і російську революційну демократію, організовану в радах робітничих, селянських і солдатських. В початку липня 1917 року Всеросійський З'їзд Рад у Петербурзі ухвалив постанову, в якій пропонував російському правительству порозумітися з Українською Центральною Радою для організації краєвого уряду на Україні і "для задоволення національних потреб українського народу". Російське правительство само бачило, що воно своєю відмовою визнати право України на автономію збудило супроти себе велику ворожнечу поміж свідомим українством. Маючи намір продовжувати війну з Центральними державами, російське правительство було дуже заінтересоване в тім, щоб заспокоїти українців. Для порозуміння з Центральною Радою приїхали до Києва російські міністри - Керенський, Церетелі й Терещенко /11 липня/. Після довгих переговорів досягнено згоди між російським правителством та Українською Центральною Радою. Російське правительство видало 16 липня свою "Постанову", в якій погоджувалося визнати краєвий орган для України - Генеральний Секретаріят, доповнений представниками національних меншостей на Україні і заявляло, що через Генеральний Секретаріят "будуть здійснюватися міри й заходи в житті Краю і в його управі". Російське правительство проголосувало, що ставиться цілком прихильно до проекту національно-політичного статуту України та до проекту про земельну реформу, але зазначило, що остаточне вирішення цих справ належить Всеросійським Установчим Зборам. Російське правительство погоджувалося в принципі з українізацією частин російської армії, "оскільки цей спосіб, на погляд військового міністра, буде можливий з технічного боку і не порушить боєвої сили армії". Для запровадження пляновості організації військових частин російське правительство давало згоду на те, щоб при міністрі війни, при генеральнім штабі та при головній команді російської армії були військові делегати - українці, призначенні за згодою Центральної Ради.

Ця "Постанова" російського правителства була безперечною перемогою Української Центральної Ради, бо давала законну підставу для автономного будівництва на Україні. В своєму II Універсалі, виданім 16 липня, Центральна Рада заявила про свою лояльність до російського правительства і до Росії:

"Ми, Центральна Рада, яка завжди стояла за те щоб не відділяти України від Росії, щоб укупі з усіма народами її прямувати до розвитку та добробуту всієї Росії і до єдності демократичних сил її, з задоволенням приймамо заклик правительства до єднання". Центральна Рада проголосувала, що вона сама "незабаром поповниться на справедливих основах представниками інших народів, що живуть на Україні, від їх революційних організацій, і тоді стане тим єдиним найвищим органом революційної демократії України, який буде представляти інтереси всієї людності нашого Краю".

І з боку російського правительства і з боку Української Центральної Ради згода, висловлена в "Постанові" та в "Універсалі", була вимушена обставинами, не була щира. Центральна Рада ще не почувала себе досить сильною для того, щоб узяти владу на Україні в свої руки, а російське правительство, загрожене у себе большевиками, не

хотіло рішучим виступом проти українського автономізму ще збільшувати число своїх ворогів. Після побозуміння Російського правительства з Українською Центральною Радою представники російських та жидівських політичних партій увійшли в склад Центральної Ради. Представниками меншин були також, доповнений і Генеральний Секретаріят.

24 липня був відкритий у Києві з "їзд українського робітництва", що складався з 300 делегатів. Цей з "їзд висловився за піддержку Центральної Ради та за негайне припинення війни. З того складу З"їзд вибрав Всеукраїнську Раду Робітничих депутатів із 100 осіб. Переяту в цій раді мали члени української соціал-демократичної партії. В липні Центральна Рада мала 822 члени. З цього числа була виділена Мала Рада, що мала коло 60 членів. Мала Рада провадила законодатну працю в час між сесіями Великої Центральної Ради.

"Інструкція" російського правительства Генеральному Секретаріятові.

29 липня Центральна Рада виробила "Статут вишого управління України", який через своїх делегатів - Винниченка, Х. Бараповського й Рафеса передала на затвердження російському правительству. Але російське правительство не хотіло затвердити цього "Статуту", що дав Центральний Раді й Генеральному Секретаріятові права місцевого парламенту й правительства. В Петербурзі справу відтягали і нарешті аж 17 серпня була затверджена "Тимчасова Інструкція для Генерального Секретаріту" тимчасового Правительства на Україні. Ця "Інструкція" обмежувала права Генерального Секретаріату північними губерніями України - Київщиною, Поділлям, Волинню, Полтавщиною та південною частиною Чернігівщини. Замість пропонованих Центральною Радою 14 членів Генерального Секретаріату російське правительство визнало 9. "Інструкція" не визнавала Української Центральної Ради, як органу законодавчого на Україні, а тільки дозволяла Генеральному Секретаріятові проскти законів, що мав подавати Секретаріят російському правительству на затвердження, також вносити й на обговорення Центральної Ради.

Ця "Інструкція" викликала в Центральній Раді велике нездовolenня. Але обставини були такі, що врешті Центральна Рада мусіла на деякий час помиритися з цією кутою автономією. Генеральний Секретаріят на чолі з Винниченком склав свої уповноваження, головою Секретаріату став Дм. Дорошенко /соціаліст-федераліст/. 5 членів цього Генерального Секретаріату були членами партії соціал-федералістів, 2 були українські соціал-демократи, 1 російський соціаліст-революціонер, 1 український соціаліст-революціонер, 1 російський кадет /М. Туган-Барановський/, що пізніше пристав до українських соціалістів-федералістів/. Незабаром Дм. Дорошенко відмовився від головування в Генеральному Секретаріяті, бо більшість Центральної Ради не погоджувалася з поміркованим характером його декларації щодо відносин України до Росії. Головою Секретаріату став знову Винниченко. Цей Генеральний Секретаріят був нарешті затверджений російським правительством 14 вересня.

Українці в містах р. 1917.

Поки йшли ці переговори між російським правителством та Українською Центральною Радою, на Україні, а ще більше в Росії зростав

большевицький рух. Вже в серпні 1917 р. большевицька партія мала більшість у радах /"советах"/ робітничих депутатів на Московщині. На Україні большевики були в меншості, провідну роль в робітничих рядах українських зрусифікованих міст грали російські та жидівські соціялісти. Боротьба за опанування українцями міст на Україні йшла дуже помалу. Вибори до демократичного самоврядування по містах України вліті 1917 р. показали величезну перевагу росіян і жидів. Наприклад, в Катеринославі до міської ради /"Думи"/ на 110 радників вибрано українців тільки 11, у Києві на 125 радників української партії здобули лише 25 мандатів, в Житомирі на 98 радників вибрано 9 українців, в Одесі на 120 радників вибрано тільки 5 українців. І по менших містах, як напр., Умань, Рівне, Винница, Проскурів, Конотоп, Новгород-Волинський, Черкаси, Чернігів - українці здобули на виборах незначну меншість. Тому то робота її політика Центральної Ради в великій мірі висіла в повітрі, бо не спиралася на культурну її звичну до організації людність міст.

III Універсал Центральної Ради.

20 листопада Центральна Рада ухвалила своїм третім Універсалом Українську Народну Республіку. III Універсал проголосував скасування земельної нетрудової власності на Україні, вісім годин праці для робітників, державну контролю над промисловістю і призначив вибори до Українських Установчих Зборів 9 січня 1918 р. Центральна Рада в III Універсалі заявляла про свій намір " через Центральне Правительство примусити і спільніків, і ворогів негайно розпочати мирові переговори". Але на перешкоді цьому плянові було те, що такого "центрального правительства" для всіх частин бувшої Російської імперії не було. На Московщині запанувала большевицька влада, на Донщині козацька влада, на чолі з ген. Каледіним, не визнавала большевицької влади, народи Кавказу теж не визнавали большевицької диктатури. Діячі Центральної Ради виступили з цілком нереальним проектом - утворити для всіх частин Росії, що мали свої місцеві правительства, "соціялістичне правительство Росії" для того, щоб це правительство приступило до переговорів про мир із центральними державами та скликало своєчасно Всеросійські Установчі Збори. Грушевський, голова Центральної Ради, заявляв, після проголошення III Універсалу, що тепер Україна вже фактично незалежна держава; голова Генерального Секретаріату Винниченко теж підчеркнув у своїй промові на 3 Військовім З'їзді, що Україна не давала зобов'язання ніколи не виходити з складу Російської Держави. Але провідники Центральної Ради не бачили ще тоді шляху для цілком самостійної української політики. Діячі Центральної Ради були переконані, що народи бувшої Російської держави спільними зусиллями доб'ються вигідніших умов мира з Центральними Державами, як сепаратними переговорами. Ось чому Центральна Рада дбала про удержання фронту на заході і в своєму III Універсалі проголосувала: " До миру кожен громадянин Республіки України, разом з громадянами всіх народів Російської Республіки, повинен стояти твердо на своїх позиціях як на фронті, так і в тилу".

На Україні в той час легковажили воєнні сили російського большевизму і сподівалися дійти з большевиками до порозуміння. Зосібна покладали великі надії на Всеросійські Установчі Збори, бо думали, що перед авторитетом цієї всенародної вибраної установи

схилити голову провідники російської совітської революції. Але ці надії не справдилися. Після невдалих спроб утворити єдиний політичний фронт з іншими народами бувшої Російської держави Український Центральний Раді довелося шукати виходу із тяжкого положення власними силами. Але поки йшли ці вагання й переговори Центральної Ради про утворення правительства для всіх частин бувшої Росії на основі федерації, російська більшевицька диктатура зміцнила свою силу на Московщині і наприкінці року 1917 послала своє військо на завоювання України.

Україна в боротьбі з російським більшевицтвом.

Вибори до всеросійської конституантки.

В кінці листопада 1917 р. на Україні і по всій Росії відбулися вибори до Всеросійських Установчих Зборів. Вибори були вільні, при повній свободі преси й агітації. Ці вибори показали значну різницю між політичними настроями мас на Московщині і на Україні. В Росії мали перевагу на виборах прихильники советської влади, зокрема в великих містах, як Петербург і Москва. Але також між сільським людністю в губерніях Московщини прихильники советської влади зібрали дуже багато голосів на виборах. Це дало підставу більшевикам та лівим соціалістам-революціонерам держатися при владі в Росії, бо вони мали за собою великі маси зорганізованого, ім прихильного робітництва та селянства. На Україні вибори до Всеросійських Установчих Зборів дали перемагу українським соціалістичним партіям. На виборах на Україні в листопаді 1917 р. українська соціал-демократична партія та українська партія соціалістів-революціонерів ішли разом із Селянською Спілкою і здобули коло трьох четвертей усіх голосів. Партія більшевиків успіху на цих виборах на Україні не мала. Так, на Волині голоси більшевицькі складали тільки 4% всіх голосів, поданих у цій губернії, на Полтавщині більшевики мали 6%, на Харківщині 11%, на Херсонщині 11%, на Чернігівщині 20% /північна частина Чернігівщини білорусько-російська була під впливом більшевиків. /Загалом, більшевицька партія здобула на Україні коло 10% усіх голосів.

В час виборів до Всеросійських Установчих Зборів більшевицька організація на Україні не мала переваги й серед робітничих мас по великих містах. Цим пояснюється нерішучість більшевиків на Україні в боротьбі за диктатуру своєї партії. Історик комуністичної партії на Україні М. Голов зазначає, що навіть у таких великих пролетарських центрах на Україні, як Харків, Катеринослав, "місцевим більшевикам бракувало сил і рішучості, щоб узяти владу в руки рад". /Історія комуністичної партії / більшевиків / України. Харків, 1929 р./. Головідники більшевицького руху в Росії керували з Петербурга більшевицькими організаціями на Україні. Відтіль прийшов клич боротьби проти "буржуазної Центральної Ради". В листопаді та грудні 1917 р. на Україні йшла широка агітація російських більшевиків проти Центральної Ради. Українська влада була дуже мало зорганізована, бракувало підготовлених до адміністративної роботи людей, не було грошей. Петербурзька більшевицька влада, само собою, грошей українському правительству не давала, а сипала мільйони на підтримку своїх прихильників та на пропаганду й агітацію по українських містах і селах. Особливу увагу

звернула большевицька партія на політичну роботу в українізованих частинах війська.

Супроти большевицької демагогії українська влада не могла поставити адміністративних заборон, бо не мала добре зорганізованого державного апарату. Єдиною зброєю Центральної Ради в боротьбі з большевицькою агітацією була діяльність українських партій - в пресі та на прилюдних вічах - "мітінгах".

У двох основних проблемах української революції - в справі земельній і в справі Мира Центральна Рада не виявила рішучості і цим дала матеріал для успіху большевицької агітації в українськім народі.

Ще в листопаді 1917 р. Секретаріят Земельних Справ висував для ухвали Центральній Раді проект земельного закону. За цим проектом на Україні мала бути вивласнена земля в тих господарствах, що своєю площею перевищували 40 десятин.

Проект земельного закону на Україні.

Проект цього закону був вироблений краєвим земельним комітетом, що в ньому більшість складали українські соціялісти-революціонери. Але цей проект викликав гостру критику як з боку селянських членів Центральної Ради, так і з боку самих соціялістів-революціонерів. Загально кажучи, Центральна Рада дуже спізнилася з своїм земельним законом, бо сподівалася передати земельну справу на рішення Установчих Зборів. А тим часом російська більшевицька влада в перший же день після повалення тимчасового правительства Керенського видала свій "декрет про землю". Декрет, у згоді з тодішніми настроями селянських мас, проголосував скасування земельної власності і передачу всіх міщанських, церковних, державних і т.д. земель у завідування місцевих земельних комітетів. Цим був даний сигнал до негайного перебрання всієї землі місцевими комітетами, створеними малоземельним і безземельним селянством. Декрети російського советського правительства були поширені й на Україні. В цих обставинах було помилкою Центральної Ради відкладати рішення земельної справи до Установчих Зборів.

Тільки закон, який би забезпечив селянам фактичне володіння землею, відібраною від земельних власників, міг би подекуди паралізувати вплив большевицької агітації між українською людністю. Але Центральна Рада гаяла дорогий час у дискусіях, як розуміти свій III Універсал про передачу землі трудовому народові.

Проект закону про землю був внесений на VIII сесію Великої Центральної Ради тільки прикінці грудня 1917 р. На цій сесії всі селяни - члечи Центральної Ради заявили, що норма вільної від конфіскації землі - 40 десятин - дуже висока: "Народ обороняв і обороняє Центральну Раду. Але якби ми затвердили закон з приватною власністю до 40 десятин, то всі відмовляться її підтримувати". /1917 год на Київщине. с.447. Київ, 1928/. Це був голос української селянської маси, що її представники складали більшість у Центральній Раді. Провідники Центральної Ради взяли на увагу ці настрої українського селянства і виробили новий проект закону, значно радикальніший. Але було вже пізно. Земельний закон Центральної Ради був затверджений вже у кінці січня 1918 р. під гук більшевицьких

гармат, що стріляли на Київ;

Справа мира в Центральній Раді.

Також і в справі закінчення війни з Центральними державами провідники Української Центральної Ради не виявили рішучості і дали змогу російським большевикам винести себе. Особливого успіху набрала агітація большевиків на Україні тоді, як правительство Центральної Ради спробувало в порозумінні з державами Антанти, утворити український фронт проти Центральних Держав. Ця спроба була зовсім безнадійна, бо через загальну втому війська фронт цілком розпався. В цих обставинах пляни діячів Центральної Ради сперти свою закордонну політику на союз її технічній та матеріальній допомозі держав Антанти, зосібна ж Франції та Англії не дали результатів. В січні 1918 року іменем правительства Франції та Англії, їх представники на Україні визнали були Український Генеральний Секретаріят, як правосильну владу України. Уряди Франції та Англії хотіли фінансово й технічно допомагати "великенській роботі організації та відродження України" і через своїх представників кликали українське правительство до "боротьби проти центральних держав, ворогів демократії й людства". Але сили української влади були замалі навіть для боротьби проти російського большевицького війська. Чи ж могла тоді Центральна Рада зорганізувати свою сильну армію і удержати фронт проти сил Центральних держав?

Само собою, коли б Центральна Рада була в силі задержати фронт супроти Австрії та Німеччини і коли б Україна продержалась на боці держав Антанти до кінця світової війни, то Українська незалежна республіка стояла б після перемоги Антанти на першім місці поміж народами Східної Європи. Це розуміли провідники Центральної Ради, але настрої українських народних мас йшли тоді в протилежний бік,

проводники української політики тішили себе деякий час надією на загальний мир і не відважувалися глянути правді в очі: що Україна фронту проти Центральних держав вдергати не може. На засіданні Центральної Ради 25 грудня Генеральний Секретар закордонних справ Олександр Шульгин заявив:

"Большевики готовуються заключити сепаратний мир. Ми з цим незгодні, ми не можемо допустити, щоб німці та австрійці посунули свої полки на французів та англійців. Ми стоїмо за мир загальний, який би благословляла демократія цілого світа" // "Нова Рада", ч. 207. 1917р. //

Нерішуча політика Центральної Ради щодо ліквідації війни була використана большевицькою агітацією. Большевики обвинувачували Центральну Раду за те, що вона, мовляв, запродує кров українського народа державам Антанти:

"Центральна Рада намагається змарнувати боротьбу за мир. Вона посилає в Берестя на мирові переговори свою делегацію, щоб відтягти заключення мира до весни. Рада працює в цьому напрямі з наказу "союзних" імперіялістів. Робітники, солдати і селяни України та всієї Росії нехай тепер добре знають і пам'ятайте, що в іхній боротьбі за негайне припинення різні /війни/ рада є іхній завзятий ворог і вірна прислужниця західних акул капіталу та міжнародних грабіжників":/Большевицька газета "Пролетарская Мысль", 13 січня 1918 р. Київ/.

У.Н.Р. та Советська Росія.

Відносини між Українською Центральною Радою та російським совєтським правителством були з самого большевицького перевороту в Петербурзі невиясненими. В Петербурзі вороже ставилися до Центральної Ради і мали плян - через перевибори Центральної Ради на всеукраїнськім з"їзді робітничих і селянських та салдатських рад - взяти владу на Україні в руки большевицької партії. Центральна Рада бачила цю небезпеку. Щоб очистити українські міста від збольшевизованих російських військових частин, українському війську наказано 12 грудня 1917 року розбройти російські полки і вислати їх з України. В грудні 1917 року большевицькі організації на Україні зробили спробу скинути Центральну Раду внутрішніми силами України. Для того большевики скликали до Києва Всеукраїнський З"їзд Робітничих, Салдатських і Селянських Рад. 17 грудня цей з"їзд почався, але большевики мали між 2 500 членами цього з"їзду тільки коло 120 своїх прихильників. Саме під час цього з"їзду одержано в Києві ультиматум від російського большевицького правителства до Центральної Ради. По суті це було проголошення війни Україні урядом Леніна. Советське правительство змагало від Центральної Ради, щоб вона не пропускала через територію України донських козацьких полків, що йшли з фронту до дому; щоб Центральна Рада не розброявала на Україні військових частин, прихильних большевикам; щоб уже роззброєним большевицьким відділам була віддана відібрана у них зброя. "Коли протягом 48 годин не буде дана задовільна відповідь, то Рада Народних Комісарів уважатиме, що Українська Центральна Рада є в стані війни з владою Советів в Росії і на Україні", - це були кінцеві слова ультиматуму російського большевицького правительства.

Центральна Рада, само собою, не могла приняти цих вимог російської большевицької влади. Війна між Советською Росією та Україною почалася фактично вже перед цим ультиматумом. Найбільше обурення в Росії викликала заборона українського правителства вивозити з України на Московщину засоби харчування. Це була відповідь Центральної Ради на те, що Петербурзьке правительство народних комісарів припинило посыкати на Україну гроші, які друкувалися в російській столиці. Українська влада заходить коло виготовлення своїх власних грошових знаків. Перші українські гроші - кредитові білети ціною по 100 карбованців видруковано в Києві в грудні 1917 року.

Большевицький Народний Секретаріят.

Після своєї невдачі на Всеукраїнськім З"їзді Рад у Києві група большевиків переїхала до Харкова і там збуднала із з"їзном союз Донецько-Криворозької області. Цей з"їзд був під повним впливом большевицької партії. В Харкові донецько-криворозькі та київські большевики проголосили себе Першим всеукраїнським з"їздом робітничих, селянських та салдатських советів і вибрали тут свій "Центральний Виконавчий Комітет України" та "Народний Секретаріят". На цьому з"їзді рад у Харкові не було делегатів організованого українського селянства. Тим то "Центральний Виконавчий Комітет рад України" вибраний у Харкові, мав тільки робітничу й салдатську секції /40 членів/, а для селянства залишив вільні 20 місць.

Це "українське советське правительство" було ширмою для наступу російського большевицького війська на Україну. На чолі російського війська, що йшло завойовувати Україну, стояли Антонов та Мурав'єв.

Центральна Рада і меншості на Україні.

В конфлікті між російським советським правителством та Українською Центральною Радою перед проголошенням самостійної України, польські, російські та юдівські партії підтримували українське правительство. Ось, наприклад, всеукраїнська нарада російських соціал-демократичних організацій /меншовиків/ у Києві, в грудні 1917 року заявила, що ця партія "з обуренням п"яtnu новий голубний вчинок большевицької влади, яка в своїм тупім засліпленні і в безвідповідальності дійшла до оголошення війни Україні". На засіданні всеукраїнського з"їзду рад у Києві 18 грудня делегат юдівського соціал-демократичного "Бунду" Золотарьов заявив у своїй промові, що "юдівський пролетаріят буде разом з українським народом до послідньої краплі крові обороняти Україну від нападу насильників". На тому ж таки з"їзді провідник юдівської соціалістичної робітничої партії Шац зазначив, що тепер у Росії зосталася тільки одна організуюча сила - це українська демократія та її орган - Центральна Рада". Від імені юдівського народу Шац обіцяв підтримку українському правительству всіма силами. Ці заяви представників російської та юдівської демократії, загроженої большевицькою диктатурою, мали в той час уже більше моральний характер. Своєю агітацією большевицька партія встигла до середини грудня 1917 року захопити в свої руки робітничі ради в більших містах України - в Києві, в Харкові, в Катеринославі і т.д. Також значна частина робітничих професійних союзів, що були раніше під проводом російських меншовиків, юдівських та українських соціалістів, опинилися наприкінці 1917 року в руках большевиків. Таким чином найактивніша частина міської людності - пролетаріят - в великій своїй частині стала знаряддям большевицької політики.

Большевицька агітація в українському війську.

Також у війську Центральної Ради ширилися впливи большевицької партії. Супроти українізованих частин російських большевиків вжили дуже зручної тактики: вони заявляли, що нічого не мають проти автономної чи там самостійної України, аби тільки Україна прийняла форму советської влади. Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет робітничих, солдатських і селянських рад у Петербурзі звернувся був 27 грудня 1917 р. з відозвою до українського народу, в якій писав:

"Брати - Українці! Вас запевняють, неначеб то ми виступаємо проти самоозначення України. Це - брехня. Ані хвилини не думасмо робити замаху на права України. Революційний пролетаріят єдино тільки має вигоду в тім, щоб усім націям було забезпечено право на самоозначення аж до відділення... Імперіялісти всіх країн покладають тепер

усі свої надії на Центральну Раду. Розбійники закордонного капіталу готові давати позики українській раді, аби тільки послати її на боротьбу проти робітничої та салдатської революції... Українські робітники! Ваші інтереси продають капіталістам. Українські салдати! Вас затягають у злочинну межиусобну війну в інтересі українських поміщиків. Українські селяни! Ви не побачите землі, ви не побачите волі, якщо відділитеся від робітників і салдатів Росії... Вимагайте негайного перевибору ради. Домагайтесь переходу всієї влади на Україні до робітничих, селянських і салдатських советів. Нехай у цих советах переважають українці... За нашу і вашу волю, за перемогу робітників, салдатів і селян, за соціалізм!"

Особливо старанно агітували російські більшевицькі провідники в тих українських військових частинах, що верталися з Росії на Україну; російські більшевики на знак своєї прихильності до українських визвольних змагань давали цим полкам стари прапори українського Запорозького Війська, заховані в музеях Петербурга й Москви. Своєю агітацією в українських військових частинах російські більшевики зуміли затуманити ледве пробуджену політичну свідомість українського вояцтва.

На українізовані полки Центральна Рада покладала великі надії в боротьбі з російським наступом. Але на ділі виявилось, що ці частини здебільшого байдуже ставились до української визвольної боротьби. Деякі з них навіть помогали російським більшевикам проти Центральної Ради! Такий був, напр., полк імені Шевченка, що прибув з Петербурга до Києва в грудні 1917 року. 13 грудня на засіданні Київської ради робітничих і салдатських депутатів представник цього полку говорив про "контрреволюційну політику" Центральної Ради:

"Ми не підемо з тими, що йдуть проти робітників, салдатів і селян, а будемо обороняти Петербург і його народну політику". /1917 рік на Київщині, с. 417/. Також інші полки з назвами українських історичних діячів - Богуна, Дорошенка, Орлика тощо не помогали українському правительству в його боротьбі проти російського наступу на Україну.

Голова Генерального Секретаріату В. Винниченко у одній із своїх статей у грудні 1917 р. гірко докоряв цим, як він іх називав "синкам-базарникам", що замість оборони України проти більшевицького війська, "лускали насіння" на вулицях Києва і байдуже слухали промовців на вічах.

Співтелічені більшевицькою агітацією про "буржуазну Центральну Раду" та про "генералів", що нібито засідали в Генеральному Секретаріяті, "українізовані" вояки не пішли в бій за волю свого народу. Дозвелось Центральній Раді посыпати на боротьбу проти численного добре озброєного ворога малі й непідготовані відділи добровольців. Так трагічно загинув невеликий відділ української студентської молоді під станцією Крути в бою з російськими більшевиками, 29 січня 1918 р.

Політичні та матеріальні сили й засоби українських партій та правительства були замалі, щоб перебороти вплив більшевицької демагогії на українські народні маси. Ці маси були ще зовсім мало організовані, не були настільки свідомі, щоб зрозуміти дійсні причини російського походу на Україну. Вони готові були слухати того, хто їм найбільше обіцяє. А найбільше обіцяли більшевики: мир, хліб, землю, свободу, рай на землі, і то негайно, за одним махом!

Російсько-українська війна.

Як уже сказано, російське більшевицьке військо рушило на Україну ще до оголошення ультиматуму російських народних комісарів Українсь-

кій Центральній Раді. В грудні 1917 року штаб російської "червоної гвардії" перебував у Харкові. Російське совєтське правительство одночасово провадило боротьбу з урядом козаків донської області та проти Української Центральної Ради. Тодішній начальник російської червоної гвардії Антонов описує в своїх споминах, як неприхильно ставився населення України до походу російських більшевицьких відділів на Україну. Навіть деякі організації більшевиків на Україні висловлювалися проти війни російської "Червоної Гвардії" з військом Центральної Ради. Антонов зазначає, що провідники російських організацій у Харкові вимагали від нього в грудні 1917 р. щоб він не починав війни проти Української Центральної Ради з уваги на "особливе положення на Україні у зв'язку з національним питанням". / Записки о громадянській войні.с.55/. В деяких українських містах, куди проходило російське більшевицьке військо, тоді були ще демократично вибрані органи місцевого самоврядування /"думи"/. В багатьох робітничих радах на Україні переважали соціалістичні партії, ворожі більшевизму. Також деякі більшевицькі організації на Україні були настроєні умірковано і не мали симпатій до тої внутрішньої міжгромадянської та міжнаціональної війни, яку розпалювали провідники більшевизму, прислані з Москви й Петербурга. Про настрої харковських більшевиків в кінці 1917 року і в початку 1918 року Антонов пише:

"Місцеві більшевики перебувають у великій нерівності, шукають коаліції з опортуністами. Не хотать і не пробують дати яку-небудь допомогу нашим відділам".

Вислід війни російської червоної гвардії з українськими відділами, що обороňали владу Центральної Ради, рішила військова перевага "петроградської, виборгської та московської червоної гвардії", як доносив Антонову Муравйов після взяття Києва в лютому 1918 року. Українські військові сили були замалі, щоб оборонити Україну проти російського більшевицького війська та проти внутрішніх поєстань по більших українських містах - в Київі, в Катеринославі, в Миколаєві, в Одесі, в Харкові. Утомлені світовою війною та запаморочені широкою агітацією більшевиків українські народні маси ставилися здебільшого пасивно до тої боротьби, що відбувалася перед їх очима.

Проти російського більшевицького наступу на Україну виступили найзвідоміша частина українського робітництва, зорганізована у відділах Вільного Козацтва. Робітничі відділи Вільного Козацтва були в Києві, в Катеринославі / під проводом Гаврила й Миколи Горобців, діячів української соціал-демократичної партії/, в Донецькім Басейні, на чолі з членом Центральної Ради Михайлом Малашком /укр.с.р./. Також селянські відділи Вільного Козацтва стали зі збросю в руках проти російської "червоної гвардії", зосібна ж у Звенигородськім повіті на Київщині. Але "Генеральна Рада Вільного Козацтва", що на її чолі стояв П. Скоропадський, відмовилася взяти участь в обороні Києва. Провідники цього реакційного відламу хотіли, щоб російські більшевики розгромили військо Центральної Ради /П.Христюк. Замітки й матеріали до історії Української революції т.П.ст.188/. Загалом українські військові сили було замало для того, щоб дати належну відсіч російській "червоної гвардії". Наприкінці світової війни в народних масах України та Росії зросла велика ненікіть і ненависть до війни та до війська. В тих обставинах трудно було думати про мобілізацію або про утворення нового регулярного війська. На боці російських більшевиків і на боці Центральної Ради бились відділи добровольців. Більшевикам у Росії легше було зібрати затаги "червоної гвардії", що йшли на Україну по хліб. Багата на збіжжя українська людність не відчувала небезпеки з боку Москви і не слухала Центральної Ради, яка кликала до оборони України

перед зовнішнім ворогом.

Мирові переговори з центральними державами.

Російське більшевицьке правительство почало мирові переговори з Центральними державами в кінці листопада 1917 р. Центральна Рада на початку не взяла участі в цих переговорах. Протягом грудня виявилося, що новоутворений український фронт проти Центральних держав розпався. Уже в початку грудня в Малій Раді обговорювано справу проголошення незалежності України. Але цю справу Центральна Рада все відкладала, аж поки не стало зовсім ясно що **ніякого** федерацівного все-російського правительства не можна утворити. Центральна Рада числилася з настроями російської та русофільської більшості міської людності на Україні: російські та більшість жидівських партій, заступники у Центральній Раді, годилися на федерацію України з Росією, але були рішучо проти повного відділення України від Росії. Також Центральна Рада числилася з державами Антанти, що хотіли відновлення фронту проти Центральних держав на Україні. Через те провідники Центральної Ради довго не могли поставити рішучо справу відірвання України від Росії та міра з Центральними державами. Нарешті при кінці грудня 1917 року було підписане перемир'я на фронті між російським більшевицьким правителством та Центральними державами. Це сталося без відома Української Центральної Ради. Після цього правительство Центральної Ради вирішило негайно послати на мирові переговори до Берестя своїх делегатів - М. Левицького, М. Любинського, М. Полоза, О. Севрюка та В. Голубовича. 10 січня 1918 року на засіданні мирової конференції в Бересті представник російського правительства Троцький заявив, що російська делегація не ставить перешкод проти участі делегатів України в мирових переговорах. Українська делегація була визнана, як представництво самостійної держави. Троцький сподівався, що українська делегація буде на переговорах із Центральними державами виступити спільно з російською делегацією. Але відна, яку почало російське більшевицьке військо проти України, зробила будь-який контакт між росіянами та українцями на мирових переговорах неможливим. До формального розриву між обома делегаціями в Бересті дійшло тоді, коли російські представники заявили всім учасникам мирової конференції, що справжнім правителством України є "Народний Секретаріят" у Харкові. "Народний Секретаріят" вислав також своїх делегатів на переговори з Центральними державами від імені Центрального виконавчого комітету совітів України. Ці делегати /до речі, обидва українці - Шахрай та Медведів/ хотіли взяти участь у мирових переговорах у складі російської делегації. Але уповноважень Харківського "Народного Секретаріату" не визанено в Бересті. Представники Центральних держав вели переговори тільки з делегатами Центральної Ради, як з повноправними заступниками України.

Берестейський мир.

Не вважаючи на протести російського советського правительства, українська делегація підписала мировий договір з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною та Болгарією 9-го лютого 1918 року.

Молодим українським дипломатам довелося вжити багато старань на те, щоб добитися від Центральних держав правильної границі між Україною та Польщею на Холомщині. Українська делегація не могла в тодішніх обставинах поставити питання про прилучення українських областей Австро-Угорщини до Української Народної Республіки. Проте в тайному додатку до Берестейського договору австрійський міністер Чернін підписав зобов'язання, що 1918 року українська частина Галичини й Буковина будуть виділені в окремий коронний край із власною автономією. Центральні держави сподівалися після Берестейського миру з Україною забезпечити свої армії і свою голодну людність у містах українським хлібом. Цим можна пояснити вигідні умови цього мира для Української Республіки. Австро-Угорське правительство, що звесь час запобігало перед поляками, мусило задля "хлібного миру" з Україною підписати договір, який поляки вважали за "новий розділ Польщі". Підписання міра України з Центральними державами викликало велике незадоволення супроти України в державах Антанти та між росіянами й поляками всіх напрямів.

З-го березня 1918 року був підписаний мировий договір між Росією та Центральними державами. На основі цього договору російське советське правительство зобов'язалося помиритися з Українською республікою і відкликати з України своє військо.

IU Універсал Центральної Ради.

Ще перед підписанням мирового договору в Бересті Центральна Рада видала 22 січня 1918 року свій Четвертий Універсал, яким проголосила Українську Народну Республіку самостійною, незалежною державою. Четвертий Універсал Центральної Ради був виданий в той час, коли вже переважна частина української землі була захоплена російським більшевицьким військом. Центральна Рада хотіла цим універсалом боротися з більшевицькою безоглядною демагогією, яка зводила на манівці українські народні маси. Тим то й цей акт, яким проголошено Україну незалежною державою, має характер агітаційний і полемічний.

"Петроградське правительство народних комісарів, писано в IУ Універсалі, - щоб повернути під свою владу вільну Українську Республіку, оповістило війну Україні і посилає на наші землі свої війська - красногвардійців - більшевиків, які грабують хліб наших селян і без всякої платні вивозять його в Росію, не жаліючи навіть зерна, наготовленого на засів, вбивають неповинних людей і сіють скрізь безладдя, злодіяцтво, безчинства". Центральна Рада обвинувачувала в IУ Універсалі російське більшевицьке правительство за його розрив мирових переговорів із Центральними державами і за поклик до нової "святої" війни: "Знов поллеться кров, знов нещасний трудовий народ повинен класти своє життя". І саме проголошення самостійності мотивоване в IУ Універсалі насамперед потребою закінчити війну з Центральними Державами: "Ми, Українська Центральна Рада, обрана з "іздами селян, робітників і солдатів України, на те пристати ніяк не можемо, ніяких війн піддерживати не будемо, бо Український Народ хоче миру, і мир демократичний повинен бути якнайшвидше. Але для того, щоб не російське правительство і ніяке інше не ставали Україні на перешкоді установити той бажаний мир, для того щоб веселити свій край до ладу, до творчої роботи, до скріплення революції та волі нашої, ми, Українська Центральна Рада, сповіщаємо всіх гро-

мадян України:

Одніні Українська Народня Республіка став самостійною, ні від кого незалежною, вільною, сувереною Державою Українського Народу".

Без усунення більшевицького війська з української території Україна не могла забезпечити своєї незалежності. Отже Центральна Рада ще раз у своєму ІУ Універсалі кликала громадян України до війни проти російської навали: "До так званих більшевиків та інших напасників, що нищать та руйнують наш край, приписуємо правительству Української Республіки твердо і рішуче взятись до боротьби з ними, а всіх громадян нашої Республіки закликаємо, не жалуючи життя, боронити добробут і свободу нашого Народу. Наша Народня Українська Держава повинна бути вичищена від посланіх з Петрограду насильників, які топчуть права Української Республіки".

Щоб належно оцінити зміст ІУ Універсалу, треба мати на оці ті обставини, в яких був виданий цей державний акт. Центральна Рада намагалася боротися проти більшевицької демагогії і тому вживала майже тих самих клічів, що ними орудувала більшевицька партія, шукаючи підперти в широких народних масах. Тимто в ІУ Універсалі Центральна Рада проголошувала і обіцяла таке, що було понад сили кожної іншої державної влади світа, а не такої молодої, неорганізованої і поруйнованої війною держави, як була Наддніпрянська Україна 1918 року. Так, Центральна Рада обіцяла "після затвердження мирових договорів - розпустити армію зовсім; потім замість постійної армії, завести народну міліцію, щоб військо наше служило обороні робочого народу, а не бажанням пануючих верств". Центральна Рада обіцяла відбудувати державним коштом поруїновані за світової війни місцевості України. В справі аграрній Центральна Рада давала до відома української людності, що земельна комісія Ради "виробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу, прийнявши за основу скасування власності ісоціалізацію землі". Окрім того в ІУ Універсалі проголошено монополію зовнішньої торгівлі, державну контролю над банками та над іншими капіталістичними підприємствами.

Центральна Рада в ІУ Універсалі підтверджувала свій закон про національно - персональну автономію для меншостей України. В акті проголошення незалежності, з огляду на домагання "меншостей" зазначено, що "Українським Установчим Зборам" належить рішити про федеративний зв'язок з народними республіками бувшої російської держави". Однак проголошення незалежності України Центральною Радою збурдило глибоке нездовolenня між неукраїнською людністю міст на Україні супроти Центральної Ради. Навіть російські буржуазні політики забувають про свій страх перед більшевизмом і співчували війську Муравйова - Антонова, що бомбардувало Київ у січні-лютім 1918 року. Адже більшевики робили "російську національну справу", вони відновили "єдину неділімую Росію"!

В боротьбі проти російського більшевицького наступу українська революційна демократія була одинока. Ні російські, ні юдівські соціялістичні партії на Україні не взяли участі в війні демократичної України проти російських більшевиків. Навпаки поміж російськими соціялістами зросли націоналістичні настрої. Дехто з них, як, наприклад, голова Київської міської думи Рябцов, російський соціяліст-революціонер вітав військо Муравйова в Києві в лютім 1918 року заявючи, що взяття Києва відновлено "загально-російський революційний фронт".

Оборона Києва перед російським більшевицьким військом у лютім 1918 року була ведена нечисленними українськими регулярними частинами та відділами охотників-робітників і студентів від проводом С. Петлюри та інших завзятців. "Українізовані полки" Київської залоги,

збаламучені большевицькими гаслами, проголосили свій незвадіт у цей рішучий момент української визвольної боротьби.

Політика російських большевиків на Україні.

Взялиши Київ, російське большевицьке військо улаштувало в столиці України кривавий погром проти українців. Масами розстрілювано тих, у кого знаходили посвідки, писані українською мовою, убивано навіть тих українців, що виявляли певні симпатії до большевизму, за саму українську мову. Банди Муравйова нищили українські бібліотеки, викилювали очі в портретах українських письменників, руйнували українські просвітні установи.

Про чужонаціональний протиукраїнський характер советської влади в 1918 році на Україні свідчить, наприклад, заява українця-большевика В. Шахрая, що був комісаром війська в Харківськім "Народнім Секретаріяті":

"По то за "українська влада", що ії члени зовсім не знають і не хотять знати української мови? Що з мене за "український військовий міністер", коли я мушу всі українські частини в Харкові роззброювати через те, що вони не хотять іти за мною на оборону советської влади? Масмо єдину військову піддержку для нашої боротьби проти Центральної Ради - це армія, що ії привів на Україну з Росії Антонов, яка лівиться на все українське, як на вороже, контрреволюційне". /Літопис революції/, ч.1. 1928 р. с.162./.

Російське окупаційне військо під проводом Муравйова та Антонова вивозило з України на Московщину все, що попадалося в руки: збіжжя, товари, зброю, машини та всяке приладдя з фабрик. Протягом недовго-го панування російського війська на Україні зросла дорожнеча. Між селянами й робітниками поширилось нездовolenня проти цієї "робітницько-селянської влади". Навіть неукраїнський пролетаріят великих промислових центрів на Україні негайно ж відсажнувся від російського большевизму, побачивши тє грабування і безладдя, що настало після приходу "північних визвольників". Цей протибольшевицький настрій робітництва України виявився зосібна під час наступу німецького війська на Україну після заключення Берестейського мирового договору. Робітничі маси на Україні, побачивши, як виглядає проголошена з Петербурга "диктатура пролетаріату", не скотіли боротися за владу присланых із Московщини Комісарів. Так, большевицький військовий начальник Муравйов телеграфував до Антонова з проводу відношення Одеського робітництва до советської російської влади, 21 лютого 1918 року:

"Не хочу нести відповідальності за все, що тут діється, головно ж за пролівану кров героїв, тимчасом місцеві совети та пролетаріят не хотять обороňати революції, своєї власної влади". /Атонов. Записки. ст. 169/. Попереду згадувано про ті організації російських большевиків на Україні, які не визнавали влади Харківського Народного Секретаріату" і заснували були свою "донецько-Криворізьку советську республіку", щоб підлягати безпосередньо владі петербурзьких народів комісарів. Але навіть між ними повстала гостра опозиція проти господарювання відділів Антонова-Муравйова на Україні. Один із провідників "Криворізько-донецької республіки" комуніст Васильченко писав у березні 1918 р. до Антонова, що цілі большевицькі фракції мусять виступати в місцевих советів на Україні, "тільки

через те, що не було змоги терпіти змушення деяких комісарів".
/там таки, стор.173/.

Військо Антонова та Муравйова мало поважні конфлікти теж із Харківським "На однім Секретаріалтом Української Советської Республіки". "Народній Секретаріят" вимагав від Антонова, щоб він не робив нічого на Україні без його, Секретаріяту, згоди. Непорозуміння між "Народнім Секретаріятом" та присланим із Росії большевицьким військом зайшли були так далеко, що член "Народного Секретаріяту" Евгенія Бон усунула була всіх комісарів на українських залізницях, що їх поперизначав Антонов. До цього конфлікту мусів нарешті вмішатися Ленін, який писав до Антонова 15 лютого 1918 р.: "Ради бога, поміртвіться з ними /з Народнім Секретаріятом.І.Ф./ і визнайте за ними всякий суверенітет. Бо це ж справа надзвичайно важна з державного погляду".

Шовінізм і грабіжництво російських большевицьких відділів, що запанували на Україні, їх рознуданий терор супроти всього українського викликали розчарування й поміж деякими українцями, що пристали були до большевизму в ім'я "всесвітньої революції". Евген Неронович, відомий ще за світової війни, як завзятий самостійник, бувши членом Української Центральної Ради, захопився в січні 1918 р. большевицькими гаслами "всесвітньої революції" і став р. 1918-го національним членом большевицького "Народного Секретаріяту". За цей час Неронович побачив, як порядкує окупаційна влада Антонова-Муравйова на Україні, побачив безоглядний російський націоналізм і ненависть до всього українського з боку російських большевиків /наприклад, йому, членові "Народного Секретаріяту", не давали говорити на зборах по-українському/. Тому Неронович покинув це "українське советське правительство" і просто втік від таких "товаришів". В квітні 1918 року Нероновича заарештовано на Полтавщині українським відділом під командою Олександра Шаповала і без суду розстріляно, як "большевика". Це сталося, невважаючи на протести провідників української Центральної Ради, які уважали комісарування Нероновича у большевиків за трагічне непорозуміння і хотіли віддати його справу на розгляд суду Української Республіки.

Прихід німецького війська на Україну.

Після відступу з Києва в лютому 1918 р. правительство Української Центральної Ради перебувало в Житомирі з невеликою військовою силою. Центральна Рада і її військо були під загрозою повного знищення большевицькими відділами. В тих обставинах допомога Центральних держав була для українського уряду єдиним порятунком.

Після підписання мирового договору в Бересті українська мирова делегація звернулась з покликом до Німеччини, щоб німецьке правительство своїм військом допомогло "охоронити наші північні кордони від дальнього вдирання ворога". Безпечно, і без цього заклику української мирової делегації в Бересті армії Центральних держав рушили б на Україну, окуповану російськими большевиками, щоб не допустити вивозу хліба з України на Московщину. Тепер для Центральних держав прийшов час використати Берестейський "хлібний мир" з Україною. Німецькі, а за ним і австро-угорські армії рушили на Україну, поділивши між собою "сфери впливу": на півночі зосередили свої сили німці, а австрійські частини зайняли українські південні землі. Українська влада поспішала стягти яко мога більше своїх місцевих сил для боротьби з

російською окупацією. Вжито заходів для того, щоб із Німеччини та з Австрії були випущені частини полонених українців, які зорганізував у таборах Союз Визволення України.

Після проголошення ІУ Універсалу були зроблені зміни в складі Генерального Секретаріату. По оголошенню самостійності його названо Радою Міністрів. Замість В. Винниченка головою правительства призначено В. Голубовича /с.р./. Окрім двох соціал-демократів М. Ткаченка й Д. Антоновича всі інші члени правительства належали до української партії соціалістів-революціонерів або були її прихильниками /Немоловський/, Христюк, Ковалевський, Григорій, Соковіч, Терниченко, Перепелиця/. Уряд Голубовича був по повероті Центральної Ради до Києва зреформований і складався з таких осіб: В. Голубович /голова/, М. Ткаченко /міністер внутрішніх справ, с.р./, С. Шелухин /міністер юстиції, с.ф./, В. Прокопович /міністер освіти, с.ф./, І. Фещенко-Чопівський /міністер торгівлі й промислу/, с.Ф./, М. Ковалевський /міністер земельних справ, с.р./, О. Жуковський /міністер війни, с.р./, Л. Михайлів /міністер праці, с.д./. Міністри Є. Соковіч, Г. Сидоренко, Т. Климович та Коліух були безпартійні.

Відступ російської "червоної гвардії" з України.

Звістка про заключення миру між Українською Центральною Радою та правителствами Центральних держав у Бересті дуже пригнобила большевицькі відділи на Україні. В березні "Народний Секретаріят" переїхав із Києва до Катеринослава. В Катеринославі відбувся так званий II з'їзд совітів України. Цей з'їзд проголосив був "самостійність України" з мотивів тактичних, щоб за вчинки большевицького війська на Україні не мусіло відповідати російське правительство народних комісарів. Страх перед німецьким наступом та розчарування в дотеперішній політиці на Україні примусили "Народний Секретаріят" ухвалити 16 березня, що советське військо припиняє війну проти Центральної Ради і що Народний Секретаріят починає переговори з правителством Української Народної Республіки для утворення єдиного революційного правительства України. Під настиском Антонова та інших московських централістів ця постанова Народного Секретаріату була скасована. Проте цей факт добре характеризує відносини і настрої поміж большевицькими провідниками на Україні. Деморалізовані відділи російської червоної гвардії безладно відступали з України. Українські маси мали досить цієї влади і в багатьох місцях робітники та селяни, що натерпілись від беззаконства й терору, виступали збройно проти "північних визвольників".

В травні 1918 р. "Народний Секретаріят" Советської України був розпущений у Таганрозі. В Таганроzi ж таки, на нараді комуністичних організацій з України, ухвалено утворити "Комуністичну партію большевиків України". В липні 1918 р. ця нова партія відбула в Москву свій перший з'їзд. На з'їзді була прийнята резолюція: "Боротися за революційну злку України та Росії на підставі пролетарського централізму в границях Російської советської республіки".

Правителства Центральних держав бажали використати економічні сили України для себе. Це була головна причина походу австро-німецьких армій на Україну. Про серйозну допомогу організації незалежної України вони не думали. Зосібна німецькі та австро-угорські політичні та військові керівники ставилися неприхильно до праці українського правительства для утворення своєї сильної армії. У квітні 1918 р. прибули на Україну деякі частини з тaborів полонених з Німеччини /це так звані "синьо-жупаники"/. Але вони були незабаром роззброєні німецьким та австрійським військом.

Внутрішня боротьба на Україні і політика німецького штабу.

Після проходу армій Центральних держав на Україну виникли конфлікти між українським правителством та головною командою німецького війська в Києві. В своїй відоїві до населення України з 1 березня 1918 р. Центральна Рада офіційно заперечувала чутки, які хідли тоді по Україні, що з приходом німецького війська настане "кінець української волі, кінець свободам, знов будуть панувати пани, а селянам землі не буде".

Центральна Рада запевняла, що її земельний закон та інші закони, видані в інтересі українського трудящого люду, будуть і далі в повній силі. Про політику правителства Центральних держав Центральна Рада заявляла, що вони "не мають заміру в чим небудь перемінити наші закони й порядки"...

Але фактична сила на Україні була в руках німецьких. Земельний закон Центральної Ради, ухвалений під гук большевицьких гармат, викликав сильну опозицію з боку російсько-польських землевласників на Україні. Деякі групи українського заможнішого селянства були невдоволені тим, що закон Центральної Ради відбирав у них частину землі для наділення безземельним селянам. З критикою земельного закону Центральної Ради виступили також дві партії, що брали участь і в Центральній Раді і в правительству УНР - соціалісти-федералісти та соціалісти-самостійники. Зорганізована В. Липинським та С. Шеметом в кінці 1917 р. партія українських хліборобів-демократів, що представила інтереси невеликої групи середніх землевласників, домагалися від Центральної Ради скасування її земельного закону, реорганізації самої Центральної Ради і скасування виборів до Українських Установчих Зборів. Ці вибори, що відбулися в час війни між українським військом та більшевиками в січні 1918 р., дали велику перевагу українським соціалістам-революціонерам. Також інші українські партії, - соціал-демократи та соціал-федералісти, - уважали, що треба б було призначити нові вибори до Установчих Зборів України в спокійніших обставинах. Великі земельні власники, невдоволені проти земельного закону Центральної Ради, зверталися просто до німецьких та австрійських командантів з проханням знищити Центральну Раду і "занести порядок". Утворився єдиний фронт землевласників і капіталістів російських, польських та жидівських проти політики Центральної Ради. Вони могли сподіватися, що консервативна монархічна влада Німеччини підтримить їх проти Української Центральної Ради, в якій провід мали соціалісти. І вони не помилилися.

У внутрішню боротьбу партій і клас на Україні вмівалася тодішня головна вирішальна сила - німецька військова команда. Німецькі команданти з самого початку не вважали на законі її припиня Української Республіки, самі судили українських громадян своїм військовим судом, провадили реквізіції і т. інш. Український міністер внутрішніх справ Ткаченко вдав наказ до українських судів 23 березня 1917 р., в якім писав, що це вмішування німців у судові справи України незаконне. Але німецькі команданти не звертали уваги на протести українського правителства і робили своє. Німецький фельдмаршал Айхгорн видав у березні наказ про засів землі на Україні, а 25 квітня оголосив розпорядок про заведення німецьких польових судів, яким мали підлягати всі українські громадяни. В кінці квітня Німецьке командування оповістило, що дозвіл на свято І-го травня залежить від нього, а не від української влади. Це вмішування німецької військової сили в справи української внутрішньої політики показувало, що німецька команда жде тільки зручної причинки для

того, щоб ліквідувати Українську Центральну Раду.

Замах на Центральну Раду і проголошення гетьманства.

28 квітня відбулося засідання Центральної Ради, на якім обговорювалося останні факти вмішування німців у внутрішні справи України. Це засідання на було скінчено, бо до залі ввійшов відділ німецького війська, який мав від свого начальства наказ заарештувати деяких міністрів. З огляду на це насильство засідання Центральної Ради було перерване, Центральна Рада зійшлася ще 29 квітня, щоб ухвалити свій останній закон-конституцію Української Народної Республіки. Того самого дня в Києві на з'їзді земельних власників, під охороною німецького війська, проголошено гетьманом України генерала Павла Скоропадського.

Загальна оцінка доби Центральної Ради.

Цим переворотом закінчився в новітній історії період Центральної Ради. Почавши свою роботу невеличким гуртом передвоєнних "свідомих українців", Українська Центральна Рада протягом одного року спромоглася понести світло політичної свідомості й організації в широкі народні маси. Центральна Рада своєю працею "з народом, через народ" пробудила в масах України національну свідомість. Центральна Рада намагалася забезпечити трудящим масам політичну свободу і господарський добропут в Українській Республіці, хочби при тім мусіли потерпіти статки-мастки російсько-польських землевласників на Україні.

Національний рух кожного поневоленого народу має також глибокий соціальний зміст: це боротьба нижчих верств суспільства за свою політичну і національну повноправність та за поліпшення свого економічного положення.

Центральна Рада намагалася здійснити українську національну революцію в організованих формах. Та сил української революційної демократії не вистачило для оборони України перед зовнішнім ворогом. Центральна Рада не мала досить часу і сил для своєї організаційної роботи в українських масах. Через недостачу підготовлених людей не могла Центральна Рада створити міцного адміністративного апарату. Не пощастило також Центральній Раді з організацією війська, особливо наслідком загальної з томи населення великою війною та через малу національну свідомість українських мас. Ці маси підпадали демагогічній агітації большевиків і байдуже, а то й вороже ставилися до визвольних кличів Української Центральної Ради. В цій нездорійності українських народних мас до свідомої організованої оборони своєї держави, а також в розриві між політичним проводом і малосвідомою масою є головна причина неуспіху української визвольної боротьби протягом революції.

В політиці Центральної Ради було чимало ілюзій і помилок. Це було наслідком політичної молодості українського руху. Під царською владою в українськім народі не могла виробитись потрібна кількість підготовлених політичних провідників. Але не вважаючи на всі перешкоди й труднощі, в добу Центральної Ради були положені підвалини дальнього національно-політичного розвою України. Ціла історія

української революції підтверджує ту істину, що несвідомий і неорганізований народ не може визволитися навіть за найсприятливіших зовнішніх обставин. Йо працю для освідчення її організації українських мас почала в широкому розмірі Центральна Рада. В цьому організаційному і виховному "педагогічному" напрямі лежить історичне значення Української Центральної Ради.

7.150/1

	20.40 -
	10.30/-
	8.30 -
	8.00 -
15.0	
46.60	
103.40	
93.00	
<hr/> 10.40	<hr/> 26.60

15.0
26.60
<hr/> 103.40
93.00
<hr/> 30.40